

сельскохозяйственного назначения, пашня, залежи, многолетние насаждения, сенокосы, пастбища, сельскохозяйственные угодья, несельскохозяйственные угодья, использование земель в активном сельскохозяйственном обороте, специализация аграрного производства.

Summary:

P. Sukhyi, M.-T. Atamanjuk. TERRITORIAL DIFFERENTIATION OF AGRICULTURAL LAND USE NATURAL AREAS PRECARPATHIAN.

The article discusses the impact of individual natural geographic and socio-economic factors on the structure and characteristics of the modern use of agricultural land territory of Prikarpatya sectional physiographic regions and individual grassroots units of the administrative-territorial unit at the level of rural councils. The conducted research of territorial differentiation of agricultural land concerns the natural areas of Prikarpatya. The analysis of the soil and territory of Prikarpatya soil fertility scale. Defined levels and the magnitude of the values of the coefficient of use of agricultural land in active economic circulation, production and territorial types and features of specialization in all categories of agricultural producers in different parts of the study area, calculated efficiency of production agriculture. Allotments were ranked as categories of agricultural land. Value is defined as any type of land in the structure of use of agricultural land. Territorial differences of agricultural uses of natural areas are Characterised. Identified a number of problematic aspects of the use of agricultural land, and indicated ways and measures their possible solutions.

Keywords: land, category of land, the structure of land, land use, agricultural land, arable land, fallow, perennial plants, meadows, pastures, agricultural land, non-agricultural land, engaging in active agricultural land circulation specialization of agricultural production.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 14.05.2014р.

УДК 332.3(477.8)(043.5)

Зіновій ПАНЬКІВ

СУЧАСНИЙ СТАН СЕЛІТЕБНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

В статті подано визначення селітебного землекористування, проведений аналіз структури і географічних закономірностей його розташування в Карпатському регіоні України. Аналіз сучасного стану селітебного землекористування проведено як в межах адміністративних областей Карпатського регіону, так і в розрізі смуг землекористування, виділених автором.

Ключові слова: селітебне землекористування, Карпатський регіон України, географічні закономірності, структура земельного фонду.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початок селітебного землекористування зумовлений переходом людства до осілого способу життя, розбудовою житлових, підсобних, виробничих будівель та оборонних споруд, формуванням перших населених пунктів. Оскільки населений пункт – це первинна одиниця розселення людей у межах одного забудованого масиву, то одночасно із забудовою території житловими та оборонними спорудами почали формуватися землі громадського призначення (зайняті під площами, вулицями, культовими спорудами). Найбільшою різноманітністю у формуванні селітебного землекористування вирізняються міста, які першочергово виконували оборонні та адміністративні функції. Починаючи з античного світу і до кінця XVIII ст. міста мали доволі чітко визначені території і межі, окреслені оборонними спорудами (мурами). Формування постійної поселенської мережі, розширення знань про прилеглі території, розвиток торгівлі та ремісництва, завоювання суміжних територій зумовило

створення постійних сухопутних шляхів, що вивело селітебне землекористування за межі населених пунктів. Розвиток наукових знань і промислового виробництва, створення нових транспортних засобів для масового перевезення людей і вантажів, збільшення кількості міського населення помітно збільшило частку забудованих земель у структурі земельного фонду та ускладнило різноманітність форм селітебного землекористування.

Вигідне геополітичне розташування Карпатського регіону України відносно первинного центру відтворювального землекористування (Передня Азія) сприяло швидкому проникненню в його межі носіїв цієї культури та формуванню первинного ареалу землеробства та селітебного землекористування в північно-східному Потиссі. Розташування регіону на шляху міграції різних етнічних груп сприяло змішуванню, апробації господарських культур і їхньому вдосконаленню, еволюції різних типів і форм землекористування. Давні історичні зв'язки Карпатського регіону України із захід-

ними країнами зумовили початкове зародження в його межах ряду форм селітебного землекористування (залізничного, трубопровідного) і їхнього поширення в Україні. Селітебне землекористування визначає умови проживання та здійснення виробничої діяльності населення регіону, а розташовані в його межах об'єкти інфраструктури визначають рівень та ефективність використання усіх видів природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Система землекористування сформувалася під впливом природних, історичних, етнокультурних і соціально-економічних чинників та є в основі усіх видів природокористування. Селітебне землекористування займає незначну частку у загальній системі землекористування, проте саме його структура визначає умови проживання населення, ефективність ведення господарства та використання природно-ресурсного потенціалу. Теоретичні положення використання земельного фонду населених пунктів і селітебного землекористування розкриті у працях М.Г.Ступеня [6,7], А.М.Третяка, В.М.Другак, З.С.Хапіцької [8-12], М.С.Богіри [1]. Регіональний аналіз селітебного землекористування проведений у публікаціях З.П.Паньківка [2,4]. Розвиток і модернізація економіки, євроінтеграційні процеси в Україні неминує зумовлять збільшення частки селітебного землекористування, зміни цільового призначення земельних ділянок, що, в першу чергу, вимагає детального вивчення сучасного стану землекористування в регіоні.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану селітебного землекористування у Карпатському регіоні України та виявлення територіальних відмінностей як в межах адміністративних областей, так і в розрізі смуг землекористування, які характеризуються відповідним балансом тепла і вологи, що зумовлює поширення природних рослинних формацій та визначає формування зональних типів і підтипів ґрунтів, які поширені в межах мікроелементів рельєфу та відображають переважаючі напрями використання земельного фонду.

Виклад основного матеріалу. Селітебне землекористування – це тип використання земельних ділянок для розташування житлової забудови, громадських будівель і споруд, промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їхніх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель з метою найбільш повного задоволен-

ня потреб населення в належних умовах проживання та здійснення різноманітних видів господарської діяльності [5].

Згідно чинної класифікації, що використовується при обліку кількості забудованих земель, у їхній структурі виділяються наступні категорії:

- землі під житловою забудовою (під одно- і, двоповерховою забудовою; під трьома і більше поверхами);
- землі промисловості;
- землі під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами (під торфорозробками, кар'єрами, шахтами, які експлуатуються; під відпрацьованими розробками, кар'єрами, закритими шахтами, відвалами, териконами, які не експлуатуються);
- землі, які використовуються в комерційних цілях;
- землі громадського призначення;
- землі змішаного використання;
- землі, які використовуються для транспорту та зв'язку (під дорогами, залізницями, аеропортами та відповідними спорудами);
- землі, які використовуються для технічної інфраструктури (для видалення відходів, водозабезпечення та очищення стічних вод, для виробництва та розподілення електроенергії);
- землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі (зелені насадження загального користування, кемпінги та будинки відпочинку, зайняті поточним будівництвом і відведені під будівництво, під гідротехнічними спорудами, вулицями, площами, набережними, кладовищами) [3].

Хоча забудовані землі займають незначну частку як у структурі земельного фонду України (4,1), так і Карпатського регіону України (4,5), саме в їхніх межах проживає і здійснює виробничу діяльність населення, розташована більшість об'єктів інфраструктури, які обумовлюють використання усіх видів природних ресурсів, в т.ч. земельних. Саме насиченість забудованих земель об'єктами інфраструктури визначає їхню високу вартість у порівнянні з іншими категоріями земельного фонду. Переважна більшість площ забудованих земель розташована в населених пунктах (міст, селищ, сіл) і тільки, частково, землі під автомобільними дорогами та залізницями, відкритими розробками і кар'єрами, розташовані поза їхніми межами.

Згідно відомостей державного земельного кадастру станом на 1.01.11 р. в Україні землі населених пунктів займають площу 7,5 млн. га (12,4% від загальної площі земель), а найбільші частки земель населених пунктів характерні саме для областей Карпатського регіону (Івано-Франківська – 30,6%, Чернівецька – 24,3%) (табл. 1). Найбільшими частками міст і селищ у структурі земель населених пунктів характеризуються східні області (Донецька, Дніпро-

петровська, Луганська), натомість області Карпатського регіону вирізняються найбільшими частками сільських населених пунктів (від 82,9% у Чернівецькій до 86,9% до загальної площі земель в межах населених пунктів у Івано-Франківській області). Найбільші показники забудованих земель у структурі земельного фонду характерні для міст (50,2 %), а їхні значення чітко корелюють із площею, кількістю населення та статусом міста.

Таблиця 1

Наявність земель в межах населених пунктів в адміністративно-територіальних одиницях станом на 01.01.2011 р.

Назва адміністративно-територіальних одиниць	Всього земель, тис.га	з них земель в межах населених пунктів							
		всього земель		у тому числі					
		тис. га	% до загальної площі земель	у містах		в селищах		в селах	
тис. га	% до загальної площі земель			тис. га	% до загальної площі земель	тис. га	% до загальної площі земель		
АР Крим	2608,1	182,9	7,0	44,7	24,4	23,3	12,8	114,9	62,8
Вінницька	2649,2	380,1	14,3	29,5	7,8	20,9	5,5	329,7	86,7
Волинська	2014,4	275,2	13,7	17,6	6,4	14,4	5,2	243,2	88,4
Дніпропетровська	3192,3	362,3	11,3	131,4	36,3	28,7	7,9	202,2	55,8
Донецька	2651,7	361,8	13,6	192,7	53,2	45,6	12,6	123,6	34,2
Житомирська	2982,7	309,6	10,4	25,1	8,1	22,5	7,3	262,0	84,6
Закарпатська	1275,3	216,4	17,0	16,8	7,8	17,4	8,0	182,2	84,2
Запорізька	2718,3	237,9	8,8	61,0	25,6	18,1	7,6	158,8	66,8
Івано-Франківська	1392,7	426,3	30,6	32,3	7,6	23,5	5,5	370,5	86,9
Київська	2812,1	409,5	14,6	51,7	12,6	24,6	6,0	333,2	81,4
Кіровоградська	2458,8	226,0	9,2	31,2	13,8	19,4	8,6	175,4	77,6
Луганська	2668,3	412,8	15,5	119,9	29,0	79,6	19,3	213,3	51,7
Львівська	2183,1	426,0	19,5	52,7	12,4	14,0	3,3	359,3	84,3
Миколаївська	2458,5	145,6	5,9	40,2	27,6	9,6	6,6	95,8	65,8
Одеська	3331,3	277,4	8,3	42,2	15,2	19,3	7,0	215,9	77,8
Полтавська	2875,0	421,0	14,6	46,5	11,0	23,0	5,5	351,5	83,5
Рівненська	2005,1	200,9	10,0	18,9	9,4	8,9	4,4	173,1	86,2
Сумська	2383,2	240,2	10,1	41,0	17,1	16,2	6,7	183,0	76,2
Тернопільська	1382,4	334,8	24,2	19,2	5,7	12,0	3,6	303,6	90,7
Харківська	3141,8	299,3	9,5	61,5	20,5	37,9	12,7	199,9	66,8
Херсонська	2846,1	133,5	4,7	19,7	14,8	21,9	16,4	91,9	68,8
Хмельницька	2062,9	295,9	14,3	34,8	11,8	15,4	5,2	245,7	83,0
Черкаська	2091,6	283,4	13,5	36,2	12,8	13,8	4,8	233,4	82,4
Чернівецька	809,6	197,1	24,3	25,0	12,7	8,7	4,4	163,4	82,9
Чернігівська	3190,3	301,1	9,4	35,7	11,9	21,8	7,2	243,6	80,9
Київ	83,6	83,6	100,0	83,6	100,0	-	-	-	-
Севастопіль	86,4	15,3	17,7	11,6	75,8	0,2	1,3	3,5	22,9
По Україні	60354,8	7456,0	12,4	1322	17,7	560,7	7,5	5572,6	74,8

Структура селітебного землекористування міст вирізняється значними частками земель промисловості, комерційного використання, технічної інфраструктури (табл. 2). Великі частки селітебного землекористування в Карпатському регіоні України характерні для міст-

курортів (Трускавець – 73,5, Моршин – 72,8%), промислових міст (Червоноград – 72,6, Новий Розділ – 62,0%), м. Самбір (81,6%). Серед обласних центрів Карпатського регіону найбільша частка селітебного землекористування характерна для м. Львів (67,9 %) [3].

Структура забудованих земель населених пунктів України (станом на 1.01. 2008 р.) [3]

Населені пункти	Загальна площа	Землі під житловою забудовою	Землі громадського призначення	Землі промисловості	Землі комерційного використання	Землі, які використовуються для транспорту і зв'язку	Землі, які використовуються для технічної інфраструктури	Землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі	Інші
Міста	651,1	154,1* 23,7	75,7 11,6	109,0 16,7	298 3,2	62,3 9,6	16,0 2,5	179,4 27,6	33,8 5,2
Селища	164,4	41,0 24,9	16,5 10,0	16,8 10,2	4,4 2,7	15,2 9,2	3,2 1,9	62,7 38,1	4,6 2,8
Села	804,7	239,0 29,7	61,1 7,6	12,4 1,5	8,8 1,1	70,4 8,7	5,0 0,6	401,8 49,9	6,2 0,8
Всього	1620,2	434,0 26,8	152,4 9,5	138,2 8,5	34,0 2,1	147,9 9,1	24,2 1,5	643,9 39,7	44,6 2,7

* – чисельник, тис. га, знаменник – %

У структурі селітебного землекористування Карпатського регіону України станом на 1.01.11 року домінують землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі (25,6%) та землі під житловою забудовою (24,1%) (рис. 1). Показник зайнятості земельного фонду житловою забудовою в регіоні дослідження помітно перевищує державний (18,0%), що зумовлено значною кількістю населених пунктів (особливо сільських – 3592) та високим показником щільності населених пунктів. Серед земель під житловою в регіоні помітно домінують землі під одно- і двоповерховою забудовою (21,5%), а найбільшим по-

казником такої категорії земель вирізняється Закарпатська область (27,3 %). Землі під трьома і більше поверхами в регіоні становлять всього 2,6%, що зумовлено домінуванням сільських населених пунктів і низькою поверховістю забудови у містах. Найбільша частка земель під трьома і більше поверхами характерна для Чернівецької області (4,6%), а серед міст обласного підпорядкування в Карпатському регіоні України ця категорія забудованих земель є більшою від площі під одно- і двоповерховою забудовою тільки в Чернівцях, Івано-Франківську, Ужгороді, Дрогобичі, Моршині.

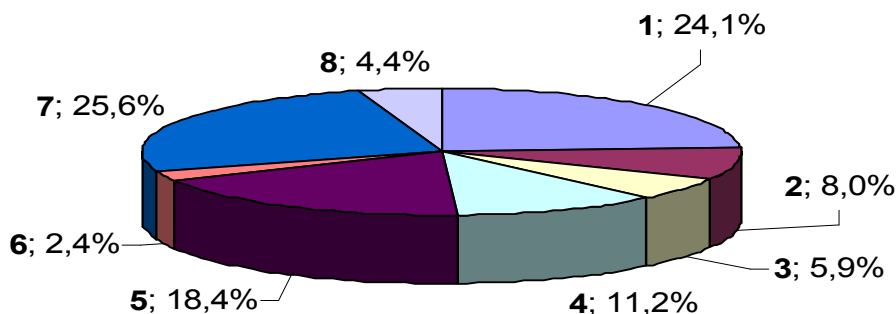

Рис. 1. Структура селітебного землекористування Карпатського регіону України станом на 1.01.11 р. (1 – землі під житловою забудовою, 2 – землі промисловості, 3 – землі під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами, 4 – землі громадського призначення, 5 – землі транспорту і зв'язку, 6 – землі технічної інфраструктури, 7 – землі для відпочинку та інші відкриті землі, 8 – інші).

Показник промислової освоєності земельного фонду в регіоні (8,0) дещо менший від державного (8,9%), що зумовлено як незначним рівнем розвитку промислового виробництва в радянський період, так і значними темпами переорієнтації промислових об'єктів у період незалежності. Найбільшим показником промислової освоєності в регіоні дослідження

вирізняється земельний фонд Івано-Франківської області (9,8 %) (рис. 2).

Добування різних корисних копалин в межах Карпатського регіону України зумовило, що станом на 1.01.11 р. під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами зайнято 15,3 тис. га (5,9% від загальної площі забудованих земель). Переважна частина земельного фонду, що була

задіяна для добування корисних копалин розташована в межах Львівської області (76%), що, в основному, зумовлено видобутком сірки. Активна діяльність організацій добувної промисловості в радянський період і їхнє банкрутство в теперішній час спричинило, що близько 75% від загальної площі цієї категорії зайнято відпрацьованими розробками, кар'єрами, відвалами. Ці землі є джерелом забруднення прилеглих територій та вимагають значних коштів для проведення рекультиваційних робіт. Землі під торфорозробками в регіоні дослідження займають близько 2,2 тис. га та розташовані в Львівській, Івано-Франківській областях.

Вигідне геополітичне розташування регіону, тривалий період розбудови транспортної інфраструктури зумовили відведення для потреб транспорту і зв'язку 47,5 тис. га (18,4% від загальної площі забудованих земель). Найбільша площа земель транспорту і зв'язку характерна для Львівської області, що зумовлено значною її площею та розгалуженою транспортною мережею. Проте, найбільшою часткою забудованих земель, виділених для потреб транспорту і зв'язку, вирізняється Закарпатська область (19,7%). Найбільшу площу в досліджуваному регіоні займають землі, відведені для потреб автомобільного транспорту (30,4 тис. га), а для потреб залізничного транспорту виділено близько 12,0 тис. га. Інтеграція України із державами Євросоюзу неминуче зумовить посилення товарообігу, і пасажирообігу, що потребуватиме покращення якості і збільшення кількості транспортних магістралей, що неминуче зумовить відведення земельних ділянок для будівництва нових і реконструкцій існуючих доріг. Оскільки більшість автомобільних доріг державного та обласного значення проходить через населені пункти, що ускладнює якість перевезень, виникає необхідність їхнього винесення за межі міст і селищ, що зумовить необхідності відведення нових земельних ділянок.

Забудовані землі, що використовуються для розміщення технічної інфраструктури (для видалення відходів, водозабезпечення та очищення стічних вод, для виробництва та розподілення електроенергії) в Карпатському регіоні України займають 6,3 тис. га (2,4% від загальної площі забудованих земель). Найбільші частки цієї категорії забудованих земель характерні для Івано-Франківської області (3,7%), що зумовлено розташуванням на території енергогенеруючих об'єктів (Бурштинська і Калузька ТЕС) та розподільної енергомережі. Для

потреб видалення відходів в регіоні зайнято 1,5 тис. га, але оскільки більшість таких об'єктів вже вичерпали свій ресурс і є джерелом забруднення прилеглих територій, то досить гостро стоїть проблема відведення нових ділянок для цих цілей. Негативний досвід існування таких об'єктів призвів до того, що сільські, селищні ради відмовляються відводити земельні ділянки для цих цілей на своїх територіях, а для будівництва об'єктів з утилізації відходів не має коштів. Тому проблема утилізації відходів вимагає прийняття зважених, обґрунтованих рішень, які не слід відтермінувати.

Найбільшу площу (66,4 тис. га або 25,6 % від площі забудованих земель) Карпатського регіону, як в Україні, займають землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі. Така ситуація зумовлена тим, що згідно прийнятої класифікації до складу цієї категорії включено земельні ділянки зайняті зеленими насадженнями загального користування, вулицями, площами, кладовищами, зайняті поточним будівництвом або відведені під будівництво. В останній період, в більшості населених пунктів регіону ведеться житлове будівництво, що вимагає відведення нових земельних ділянок. Значна кількість населених пунктів Карпатського регіону (3 758, в т.ч. 81 місто, 85 селищ, 3 592 села) із історично сформованою мережею вулиць і площ також є основою для високих часток цієї категорії забудованих земель. Під кладовищами в регіоні дослідження зайнято 6,5 тис. га, а при врахуванні сучасних тенденцій у демографічних процесах досить гострою є проблема нестачі місць для захоронення. Таку ситуацію слід вирішувати або традиційно (відведенням нових земельних площ), або зміною ритуалу захоронення.

В категорії "інші" включено землі комерційного і змішаного використання, які мають незначну частку, та обліковані, в переважній більшості, в межах міст.

Охарактеризовані відмінності у структурі забудованих земель між областями Карпатського регіону ще більш яскраво виявляються в розрізі смуг землекористування (рис. 2). Найбільші площі забудованих земель сконцентровані в межах Карпатської гірської (41,1%) та Волино-Подільської височинної (36,4%) смуг, що зумовлено їхніми найбільшими площами. Найбільшими частками земель під житловою забудовою вирізняється (28,2%) Закарпатська низовина, а найменшими (14,2%) – Надсянсько-Поліська низовинна смуга. Подібна закономірність розподілу земель під одно- і двопове-

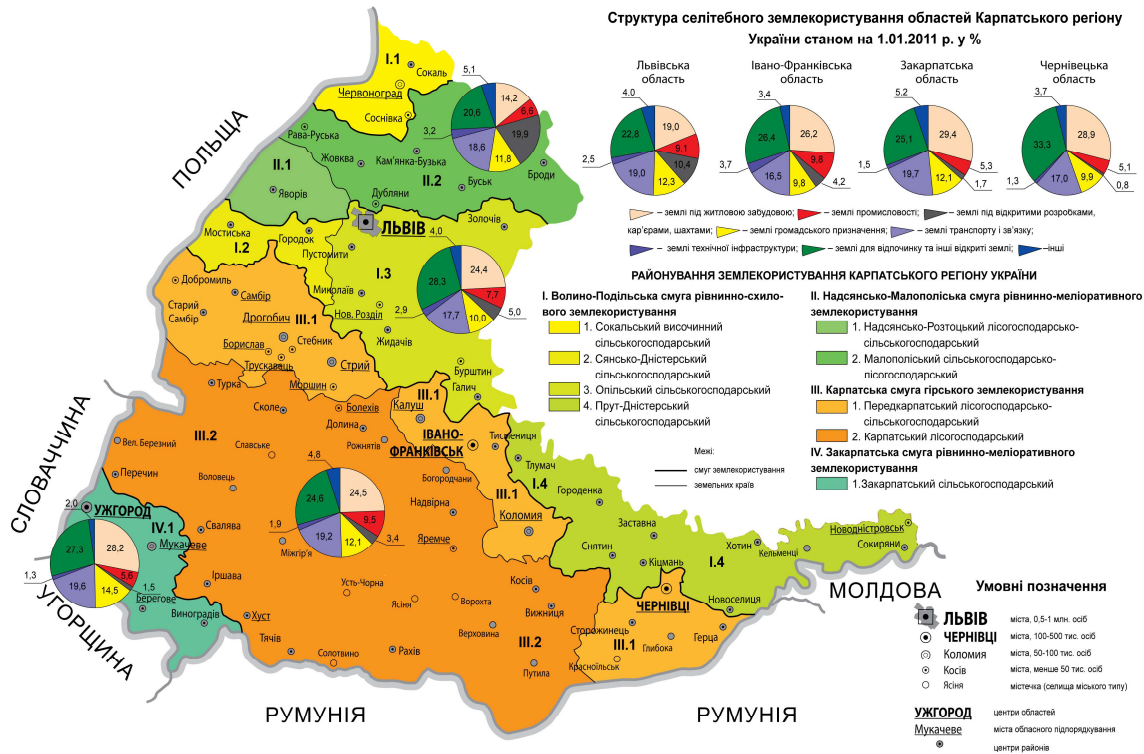

Рис. 1. Картохсхема селітебного землекористування в Карпатському регіоні України станом на 01.01.2011р.

рховою забудовою. Найбільшою часткою земель під трьома і більше поверхами вирізняється Карпатська гірська смуга (3,5%), що обумовлено розташуванням в межах Передкарпатського земельного краю, як складової частини смуги, двох обласних центрів (Івано-Франківськ, Чернівці), великих районних міст (Дрогобич, Стрий, Калуш, Долина, Надвірна, Коломия), курортних центрів (Трускавець, Моршин).

Найбільшими показниками промислової освоєності вирізняється Карпатська гірська (9,5%) та Волино-Подільська височинна смуга (7,7%). Найбільші площі земель під відкритими розробками і кар'єрами (6,4 тис. га або 19,9% від площі забудованих земель) сконцентровані в Надсянсько-Поліській низовинній смузі, що є наслідком активного добування сірки в радянський період та торфорозробками. Найбільшим показником транспортної забезпеченості характеризується Закарпатська низовинна смуга (19,6%), що визначено її вигідним геополітичним розташуванням на контакті із країнами Євросоюзу та рівнинним рельєфом.

Висновки. Закономірності розташування селітебного землекористування та його структура в різних природних і адміністративних утвореннях обумовлена як природними чинни-

ками, так і історичними особливостями освоєння та заселення. Хоча забудовані землі займають незначну частку у структурі земельного фонду та, в основному, сконцентровані в межах населених пунктів, саме їхня структура відображає тенденції господарської діяльності людини щодо використання природно-ресурсного потенціалу території. Перехід людства до осілого способу життя став поштовхом до створення найбільш сприятливих умов проживання, розбудови житлового будівництва, насиченості селітебних територій інфраструктурою та формування регіональних осередків господарської діяльності, що базувалися на використанні місцевих природних ресурсів.

Світові урбанізаційні процеси зумовлюють невідпинне збільшення частки селітебного землекористування і в Карпатському регіоні України, що призводить до зміни цільового призначення прилеглих сільськогосподарських і лісових земель, посилення антропогенного пресингу на довкілля та погіршення його якості. Тому, слід вкрай виважено ставитися до використання селітебних територій, враховувати як регіональні особливості забудови та ведення господарської діяльності, так і впроваджувати передовий світовий досвід у використанні таких територій з метою створення найбільш сприятливих умов проживання та гармоній-

ного співіснування з оточуючим природним середовищем.

Література:

1. Богіра М.С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект. Монографія / М.С. Богіра. – Львів: Львівський національний аграрний університет, 2008. – 225 с.
2. Паньків З.П. Земельні ресурси м. Львова / З. П. Паньків // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2008. – № 1. – С. 36–41.
3. Паньків З.П. Земельні ресурси: навч. посібник / З.П. Паньків. – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
4. Паньків З.П. Землекористування в населених пунктах гірських районів Львівської області / З. П. Паньків. // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту. Серія: Географічні науки, № 3, 2010. – С. 27–32.
5. Паньків З. Еволюція землекористування в Україні: монографія / З. Паньків. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 188 с.
6. Ступень М.Г. Використання земель населених пунктів / М.Г. Ступень. – Львів: Українські технології, 2000. – 359 с.
7. Ступень М.Г. Використання земель міст в сучасних умовах / М.Г. Ступень, Н.Р. Шпик, Г.Б. Нестеренко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Землепорядкування і земельний кадастр, № 4, 2001. - С. – 111-115.
8. Третяк А. М. Наукові основи економіки землекористування та землепорядкування / А. М. Третяк, В. М. Другак. – К.: ЦЗРУ, 2003. – 337 с.
9. Третяк А. М. Управління земельними ресурсами та реєстрація землі в Україні / А.М. Третяк. – К.: Преса України, 1998. – 224 с.
10. Третяк А.М. Земельна політика та земельні відносини: соціально-економічні та духовні аспекти розвитку. /А.М. Третяк, В.М. Другак. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2007. – 186 с.
11. Третяк А.М. Наукові основи раціоналізації землекористування / А.М. Третяк, З.С. Хапіцька. – Чернівці: Буковина, 1997. – 40 с.
12. Третяк А.М. Оптимізація землекористування в умовах реформування земельних відносин на регіональному рівні (на прикладі Карпатського регіону України) /А.М. Третяк, З.С. Хапіцька. – Чернівці: Буковина, 1996. – 126 с.

References:

1. Bogira M.S. Zemlekory'stuvannya v ry'nkovy'x umovax: ekologo-ekonomichny'j aspekt. Monografiya / M.S. Bogira. – L'viv: L'viv's'ky'j nacional'ny'j agrarny'j universy'tet, 2008. – 225 s.
2. Pan'kiv Z.P. Zemel'ni resursy' m. L'vova / Z. P. Pan'kiv // Naukovy'j visny'k Voly'ns'kogo derzhavnogo universy'tetu im. Lesi Ukrayinky'. – 2008. – # 1. – S. 36–41.
3. Pan'kiv Z.P. Zemel'ni resursy': navch. posibny'k / Z.P. Pan'kiv. – L'viv: Vy'davn. centr LNU imeni Ivana Franka, 2008. – 272 s.
4. Pan'kiv Z.P. Zemlekory'stuvannya v naseleny'x punktax girs'ky'x rajoniv L'viv's'koyi oblasti / Z. P. Pan'kiv. // Naukovy'j visny'k Voly'ns'kogo nacz. un-tu. Seriya: Geografichni nauky', # 3, 2010. – S. 27–32.
5. Pan'kiv Z. Evolyuciya zemlekory'stuvannya v Ukrayini: monografiya / Z. Pan'kiv. – L'viv: LNU imeni Ivana Franka, 2012. – 188 s.
6. Stupen' M.G. Vy'kory'stannya zemel' naseleny'x punktiv / M.G. Stupen'. – L'viv: Ukrayins'ki texnologiyi, 2000. – 359 s.
7. Stupen' M.G. Vy'kory'stannya zemel' mist v suchasny'x umovax / M.G. Stupen', N.R. Shpik, G.B. Nesterenko // Visny'k L'viv's'kogo nacional'nogo agrarnogo universy'tetu. Seriya: Zemlevporyadkuvannya i zemel'ny'j kadastr, # 4, 2001. - S. – 111-115.
8. Tretyak A. M. Naukovi osnovy' ekonomiky' zemlekory'stuvannya ta zemlevporyadkuvannya / A. M. Tretyak, V. M. Drugak. – K.: CzZRU, 2003. – 337 s.
9. Tretyak A. M. Upravlinnya zemel'ny'my' resursamy' ta reyestraciya zemli v Ukrayini / A.M. Tretyak. – K.: Presa Ukrayiny', 1998. – 224 s.
10. Tretyak A.M. Zemel'na polity'ka ta zemel'ni vidnosy'ny': social'no-ekonomichni ta duxovni aspekty' rozvy'tku. /A.M. Tretyak, V.M. Drugak. – K.: NNCz "Instytut agrarnoyi ekonomiky'", 2007. – 186 s.
11. Tretyak A.M. Naukovi osnovy' racionalizaciyi zemlekory'stuvannya / A.M. Tretyak, Z.S. Xapicz'ka. – Chernivci: Bukovy'na, 1997. – 40 s.
12. Tretyak A.M. Opty'mizaciya zemlekory'stuvannya v umovax reformuvannya zemel'ny'x vidnosy'n na regional'nomu rivni (na pry'kladi Karpats'kogo regionu Ukrayiny') /A.M. Tretyak, Z.S. Xapicz'ka. – Chernivci: Bukovy'na, 1996. – 126 s.

Резюме:

Паньків З. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СИЛИТЕБНОГО ЗЕМЛПОЛЬЗОВАНИЯ В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ

В статье подано определение силитебного землепользования, произведен анализ структуры и географических закономерностей его размещения в Карпатском регионе Украины. Структура современного состояния силитебного землепользования предложена в разрезе административных областей и полос землепользования, предложенных автором.

Начало селитебного землепользования обусловлено переходом человечества к оседлому образу жизни, развитием жилых, подсобных, производственных зданий и оборонительных сооружений, формированием первых населенных пунктов. Поскольку населенный пункт - это первичная единица расселения людей в пределах одного застроенного массива, то одновременно с застройкой территории жилыми и оборонительными сооружениями начали формироваться земли общественного назначения (заняты под площадями, улицами, культовыми сооружениями). Наибольшим разнообразием в формировании селитебных землепользования отличаются города, которые в первую очередь выполняли оборонные и административные функции. Начиная с античного мира и до конца XVIII в. города имели достаточно четко определенные территории и границы, очерченные оборонительными сооружениями (стенами). Формирование постоянной поселенческой сети, расширение знаний о прилегающие территории, развитие торговли и ремесленничества, завоевания смежных территорий обусловило создание постоянных сухопутных путей, вывело селитебной землепользования за пределы населенных пунктов. Развитие научных знаний и промышленного производства, создание новых транспортных средств для массовой перевозки людей и грузов, увеличение городского населения заметно увеличило долю застроенных земель в структуре земельного фонда и усложнило разнообразие форм селитебной землепользования.

Ключевые слова: силитебное землепользование, Карпатский регион Украины, географические закономерности, структура земельного фонда.

Summary:

Z. Pankiv. THE CURRENT STATE OF THE RESIDENTIAL LAND USE IN THE CARPATHIANS REGION

OF UKRAINE.

The Carpathian region of Ukraine is the primary reproductive habitat land in Ukraine. Residential land use is a type of land use to best meet the needs of the population in appropriate habitat and implementation of various types of economic activity. This type of land use determines living conditions and production activities of the region, and located within it elements of infrastructure determine the level of efficiency of all types of natural resources. It was established that the structure of the region is dominated by residential land use for housing (24.1%), due to a large number of settlements and a long history of economic development. Advantageous geopolitical position of the region contributed to the formation of an extensive transport infrastructure (18,4 %), while the largest proportion of land transport and communication is typical of the Zakarpatska region (19,7 %). According to the distribution of land strips, the largest shares of land for residential development are characteristic of the Zakarpatska (28,2) and lowest for the Nadsiansko-Poliska (14,2) strip. The highest rates of industrial development characterize the Carpathian mountain strip (9,5%). Reforming the economy of Ukraine and the European integration process inevitably will result in the reorganization of land use and increasing the proportion of built-up land, which requires taking into account the current state of the land resources use in the region.

Keywords: residential land use, the Carpathian region of Ukraine, stock of land, land strips.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 18.02.2014р.

УДК 502.5:332.3(477.82)

Тетяна ПАВЛОВСЬКА

ГЕОЕКОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті відображено результати геоecологічної діагностики нинішньої територіальної структури землекористування у Волинській області. Визначено й проаналізовано коефіцієнти ecологічної стійкості території та антропогенного навантаження на неї, співвідношення різних видів господарських угідь в адміністративних районах області; за розрахованими показниками створено картосхеми їх просторового розподілу. Виявлено диференціацію зазначених показників за природними зонами. Визначено першочергові заходи для досягнення сталого функціонування й підвищення стійкості земель регіону.

Ключові слова: коефіцієнт антропогенного навантаження, коефіцієнт ecологічної стабільності, коефіцієнт розораності, рівень сільськогосподарської освоєності, розораність сільськогосподарських угідь, структура земельного фонду.

Постановка наукової проблеми та її значення. Експлуатація земельних ресурсів є однією з необхідних умов існування людства та природною основою створення матеріальних благ. Як наслідок, характер, масштаби, а також інтенсивність виробничого використання земель спричинили надмірне антропогенне перетворення компонентів ландшафтів на переважній частині території України, перевищення допустимих показників господарської освоєності земельного фонду, розбалансованість структури земельних угідь. Серед інших проблем землекористування виділимо зростаюче техногенне забруднення ґрунтів у промислових регіонах, знищення природних екосистем та погіршення стану агроландшафтів, інтенсивну урбанізація приміських територій тощо.

Зважаючи на високу суспільну значимість цього природного ресурсу, постає питання про підвищення ефективності використання земель для збереження і відтворення їх природно-ресурсного потенціалу. Актуальним воно є і для Волині, оскільки тут земельні ресурси є найважливішим природним багатством і визначають спеціалізацію господарства області у загалом

льнодержавному поділі праці.

Сьогодні ефективне управління земельними ресурсами неможливе без урахуванням ecологічних чинників і впровадження конкретних, реалістичних цільових програм з охорони земель, формування національної ecологічної мережі тощо [24]. Першим кроком на шляху до оптимізації використання земельних ресурсів має стати геоecологічна діагностика нинішньої територіальної структури землекористування, визначення ступеня змін, які виникають у природно-територіальних комплексах внаслідок господарського втручання.

Основними показниками, які дають можливість виявити реальний стан земельних ресурсів і вказують на ecологічну збалансованість ландшафтів, їх стійкість і ступінь господарського перетворення, є коефіцієнти антропогенного навантаження та ecологічної стійкості. Ці коефіцієнти дають можливість комплексно оцінити наскільки раціональною є структура земельного фонду [12].

Мета і завдання статті. Метою статті є аналіз геоecологічної стабільності території та рівня антропогенного навантаження на земель-